

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Навчально-науковий інститут
«Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Директор ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Микола ПИСАРЕВСЬКИЙ
«28» серпня 2025 р.

Робоча програма навчальної дисципліни
ГЕОПОЛІТИКА ТА ТЕОРІЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

рівень вищої освіти перший (бакалаврський)

галузь знань 29 «Міжнародні відносини»

спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»

освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини»

вид дисципліни за вибором

навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

2025 /2026 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

«28» серпня 2025 року, протокол №1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ:

Ірина ПЕРЕСІПКИНА, к. політ. наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин.

Програму схвалено на засіданні кафедри міжнародних відносин

Протокол №1 від «25» серпня 2025 року

Завідувач кафедри

(підпис)

Наталія ВІННИКОВА

(ім'я та прізвище)

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини»

Гарант освітньо-професійної програми

«Міжнародні відносини» (бакалаврського рівня)

(підпис)

Наталія ВІННИКОВА

(ім'я та прізвище)

Програму погоджено науково-методичною комісією ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»

Протокол № 1 від «27» серпня 2025 року

Голова науково-методичної комісії

(підпис)

Ганна ПАНАСЕНКО

(ім'я та прізвище)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Геополітика та теорії цивілізації» складена відповідно освітньо-професійної програми «Міжнародні відносини» підготовки бакалавра за спеціальністю 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни є засвоєння здобувачами основних понять, категорій і принципів геополітики та теорії цивілізацій, вивчення теоретичних та методологічних питань геополітичних і цивілізаційних теорій та їх систем.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни є:

- Сформувати вміння аналізувати світовий політичний процес крізь призму геополітики та теорій цивілізацій.
- Ознайомити студентів з базовими поняттями, категоріями та класичними підходами геополітичної науки й цивілізаційної теорії.
- Розвинути здатність критично осмислювати глобальні та регіональні процеси у світовій політиці з урахуванням цивілізаційних особливостей.
- Виробити навички застосування геополітичних і цивілізаційних концепцій для аналізу сучасних міжнародних відносин та прогнозування їхнього розвитку.
- Сприяти формуванню комплексного наукового світогляду, який поєднує історичні, культурні та політичні чинники у вивченні цивілізаційного розвитку та глобальних викликів сучасності.

1.3. Кількість кредитів – 4

1.4. Загальна кількість годин – 120.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
3-й	
Семестр	
5-й	
Лекції	
32 год.	
Практичні, семінарські заняття	
16 год. (практ.), 16 год. (сем.)	
Лабораторні заняття	
год.	
Самостійна робота	
56 год.	
Індивідуальні завдання	

* у разі формування малочисельних груп обсяг аудиторного навчального навантаження, відведеного на вивчення навчальної дисципліни, зменшується відповідно

до Положення про планування й звітування науково-педагогічних працівників Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна.

1.6. Перелік компетентностей, що формує дана дисципліна

– формування наступних загальних компетентностей

ЗК3. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.

ЗК4. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК12. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

– формування наступних спеціальних компетентностей

СК1. Здатність виокремлювати ознаки та тенденції розвитку, розуміти природу, динаміку, принципи організації міжнародних відносин, суспільних комунікацій та/або регіональних студій.

СК2. Здатність аналізувати міжнародні процеси у різних контекстах, зокрема політичному, безпековому, правовому, економічному, суспільному, культурному та інформаційному.

СК9. Здатність застосовувати знання характеристик розвитку країн та регіонів, особливостей та закономірностей глобальних процесів та місця в них окремих держав для розв'язання складних спеціалізованих задач і проблем.

СК13. Здатність аналізувати діяльність міжнародних недержавних акторів та транснаціональні відносини

СК18. Здатність оцінити міжнародне середовище держави, визначити цілі та завдання її зовнішньої або внутрішньої політики та пропонувати відповідні ефективні інструменти їх реалізації.

формування наступних м'яких навичок (soft skills):

- Критичне та аналітичне мислення.
- Навички командної роботи.
- Комунікативні навички.
- Уміння вирішувати проблеми.
- Управління часом.
- Академічна доброчесність.
- Самостійна робота.
- Навички прогнозування та сценарного планування.
- Навички роботи з інформацією

1.7. Перелік результатів навчання, що формує дана дисципліна

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні досягти наступних результатів:

РН01. Знати та розуміти природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.

РН06. Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.

РН11. Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.

РН17. Розуміти та відстоювати національні інтереси України у міжнародній діяльності.

РН22. Оцінювати міжнародне середовище держави, визначати цілі та завдання її зовнішньої або внутрішньої політики та пропонувати відповідні ефективні інструменти їх реалізації.

Обов'язковою складовою частиною навчального процесу є самостійне опрацювання відповідної наукової та спеціальної літератури. Передбачено самостійну роботу з підручниками, посібниками, словниками, навчальною та довідковою літературою.

1.8. Пререквізити: «Політична географія світу», «Політологія», «Історія міжнародних відносин», «Країнознавчі студії», «Міжнародна інтеграція та глобалізація», «Теорія міжнародних відносин».

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна

Поняття про геополітику. Різні підходи до розуміння сутності геополітики. Об'єкт геополітики. Конкретні об'єкти геополітичних досліджень. Предмет геополітики. Рівні геополітичних досліджень. Основні методи сучасної геополітики. Структура геополітики. Зв'язок геополітики з міжнародними відносинами. Зовнішня та внутрішня геополітика. Загальні геополітичні дисципліни. «Галузеві» геополітичні дисципліни. Комплексні та прикладні геополітичні дисципліни. Міжпредметні зв'язки геополітики. Провідні функції геополітики. Геостратегія, як практичний напрям геополітики.

Тема 2. Основні категорії та закони геополітики

Геополітичний простір, його сутність. Геополітичні поля. Ендемічне поле. Прикордонне поле. Перехресне поле. Тотальне поле. Геополітична опорна точка. Метаполе. Геополітичні відносини. Геополітичний баланс сил. Геополітичний контроль. Типи контролю над геопростором. Категорії геополітики: геополітична експансія, геополітичний конфлікт, геополітичне положення, геополітична могутність, геополітичні інтереси, геополітичний кодекс (код), геостратегія. Геополітична свідомість, її витоки. Геополітичні аспекти національної ідеї. Основні закони геополітики. Закон планетарного дуалізму – протистояння телурократії й таласократії. Дискусійність законів геополітики.

Тема 3. Розвиток геополітичних концепцій

Основні підходи до періодизації розвитку геополітики. Геополітичні мотиви у працях вчених Давнього Сходу. Формування геополітичних ідей в античну епоху. Геополітичні погляди Аристотеля. Середньовічна геополітична думка. Вчення Ібн Хальдуна. Географічний детермінізм як основа геополітичних ідей Нового часу. Погляди провідних європейських вчених Нового часу. Зародження геополітики як науки. Геополітичні ідеї Ф. Ратцеля. Геополітичні погляди Р. Челлена. Концепція «Серединної Європи». Теорія «морської могутності» А. Мехена. Геополітична теорія Х. Дж. Маккіндера. «Хартленд». Французька школа «географії людини» П.В. де ла Блаша. Геополітична концепція Н. Спикмена. Геополітичні погляди К. Хаусхофера.

Тема 4. Сучасні геополітичні концепції

Провідні сучасні школи геополітичної думки. Атлантизм. Неоатлантизм. Євроцентризм. Панамериканизм. Європейська інтеграція як геополітичний проект. Уніполярна геополітична модель світу. Концепція «зіткнення цивілізацій» С. Хантінгтона. Поліцентризм – багатополярність світу. «Радикальна географія». Критика імперіалізму. «Континенталізм» в європейській геополітичній думці. «Нові права»: особливості геополітичних поглядів. Мондіалізм. Неомондіалізм: провідні концепції. «Критична» геополітика: основні напрями досліджень. Мультикультуралізм. Прикладна геополітика.

Геополітичні доктрини українських вчених та політиків. Основні геополітичні концепції в суспільно-політичній думці України.

Тема 5. Історія теорії цивілізацій

Закладання основ теорії цивілізацій в працях науковців Стародавнього світу: Арістотель, Платон, Сіма Цянь, Конфуцій. Розвиток основ теорії цивілізацій в Середні віки: Августин та ібн Хальдун. Визначення «цивілізація» у маркіза де Мірабо.

Французька школа теорії цивілізацій (Вольтер, А. Тюрго, Ж.-Ж. Руссо, Д. Дідро, Ж.-М. Кондорсе, А. де Сен-Сімон, О. Конт, Ф. Гізо, В. Кузен, Е. Кінне, А. Дюмон, Е. Дюркгейм.). Англійська цивілізаційна школа (А. Фергюссон і Л. Морган, Г. Бокль, Г. Спенсер). Вплив німецької школи на розвиток теорії цивілізацій (І.Г. Гердер, Г. Гегель).

Тема 6. Базові засади «теорії цивілізацій» та класичні цивілізаційні теорії

«Теорії цивілізацій» як наука та навчальна дисципліна, її зв'язок з іншими галузями знань. Періодизація цивілізаційних процесів. Концепція лінійності та циклічності історичного процесу. Структура цивілізацій та функції теорії цивілізацій. Парадигми теорії цивілізацій. Локальний та стадіальний підходи до вивчення теорії цивілізацій. Відмінності між цивілізацією та культурою, суспільством та цивілізацією.

Теорія локальних цивілізацій і плюральноциклічний погляд на історію. Цивілізаційна теорія Ж.А. Габіно. Цивілізаційна теорія Г. Рюккerta.

«Занепад Європи» О. Шпенглера і «Піднесення Заходу» В. Мак-Ніла: спільне і відмінне у визначенні минулого і майбутнього західної цивілізації. Цивілізаційна теорія О. Шпенглера. Морфологія культури О. Шпенглера. Культура і цивілізація. Розвиток і криза культури за Шпенглером. Виникнення, еволюція та загибель культур. Портрети аполлонічної, західноєвропейської та інших культур.

«Зміна парадигми» В. Мак-Ніла. Розвиток індивідуальних суспільних та культурних традицій. Цілісність історії та взаємопроникнення культур.

«Філософічна історія» А. Дж. Тойнбі: а) поле історичного дослідження А. Дж. Тойнбі та його масштаб; б) витоки та еволюція теорії цивілізації А. Дж. Тойнбі. А. Дж. Тойнбі про генезис, розвиток та взаємодію цивілізацій: а) Закон «виклику-відгуку» А. Дж. Тойнбі. б) Світова держава, Вселенська церква та «героїчна доба». в) класифікація цивілізацій та контакти між ними у просторі та часі. Теорія цивілізації А. Дж. Тойнбі як нове розуміння культурноісторичного процесу. Методика дослідження А. Тойнбі. Життєвий цикл цивілізацій у концепції А. Тойнбі. Генезис цивілізацій А. Тойнбі.

Тема 7. Сучасні цивілізаційні теорії

Цивілізаційна теорія Ф. Фукуями. Концепція «кінця історії» Ф. Фукуями та бачення ним перспектив цивілізаційного діалогу. «Кінець історії та остання людина» Ф. Фукуями. «Державне будівництво: управління та світовий порядок у ХХІ ст.» Ф. Фукуями. Рівні розвитку демократії за Ф. Фукуями. «Америка на роздоріжжі: демократія влади та неоколоніальна спадщина» Ф. Фукуями. Теорія «кінця історії» Ф. Фукуями. Теорії історичного розвитку за Ф. Фукуями. Критика ідей Ф. Фукуями.

Цивілізаційні теорії Ж. Атталі та К. Санторо. «Новий світовий порядок» Ж. Атталі. Гоекономіка «нового світового порядку» за прогнозами Ж. Атталі. Теорія глобального хаосу К. Санторо. Мондіалізм та неомондіалізм. «Гоекономіка» Ж. Атталі. Посткатастрофічний мондіалізм К. Санторо. Концепція «глобального села» М. Маклюєна.

Цивілізаційна теорія С. Хантінгтона. Теорія конфлікту цивілізацій С. Хантінгтона. Цивілізації в сучасному світі за С. Хантінгтоном. Причини та рівні конфліктів. Дискусії навколо теорії Хантінгтона. Критичний аналіз теорії модернізації С. Хантінгтона («Політичний порядок у мінливих суспільствах»). Третя хвиля демократизації як глобальна тенденція кінця ХХ століття («Третя хвиля: демократизація наприкінці двадцятого століття»). Теорія С. Хантінгтона про моделі конфліктів у період після

Холодної війни («Зіткнення цивілізацій», «Зіткнення цивілізацій і перебудова світового порядку»).

Цивілізаційна теорія Ю. Павленка. Вклад Ю. Павленка в розвиток цивілізаційної теорії. Цивілізаційна ойкумена за Ю. Павленком. Характеристика стадій розвитку цивілізації за Ю. Павленком.

Тема 8. Західна цивілізація

Витоки західної цивілізації: антична спадщина, християнство та доба Ренесансу. Політичні цінності Заходу: демократія, верховенство права, права людини. Економічна модель західної цивілізації: ринкова економіка та капіталізм. Інституції та міжнародні організації як інструменти поширення західних цінностей (ЄС, НАТО, ОЕСР). Західна цивілізація та глобалізація: культурна експансія і «soft power». Науково-технологічний розвиток і інновації як основа цивілізаційної конкурентоспроможності Заходу. Геополітичні пріоритети США та Західної Європи у XXI ст. Виклики західній цивілізації: популізм, міграційні кризи, екологічні загрози. Конфлікти та конкуренція Заходу з альтернативними цивілізаційними моделями (Китай, ісламський світ).

Тема 9. Американська (північноамериканська) цивілізація

Витоки американської цивілізації та вплив європейської колонізації. Формування політичної системи США на основі федералізму та конституціоналізму. Ідея «американської мрії» як ціннісна основа суспільства. Роль протестантської етики та індивідуалізму у формуванні національної ідентичності. Економічна модель вільного ринку та підприємництва. Культурна багатошаровість і мультикультуралізм як характерна риса. Лідерство США у XXI столітті та формування глобального порядку. Американська зовнішньополітична стратегія і концепція винятковості.

Тема 10. Ісламська цивілізація

Витоки ісламської цивілізації: арабський халіфат та поширення ісламу. Релігійна основа та духовні цінності ісламського світу (Коран, шаріат, умма). Класична ісламська культура: наука, філософія, архітектура, мистецтво. Політико-правові моделі ісламських держав: від середньовіччя до сучасності. Геополітичне значення ісламського світу: Близький Схід, Північна Африка, Центральна Азія. Енергетичний фактор: роль нафтовидобувних країн у глобальній політиці. Іслам і глобалізація: модернізація, секуляризація та конфлікт традицій. Розкол між сунітами та шіїтами як чинник внутрішньої та міжнародної політики. Ісламський світ у геополітичних конфліктах XXI століття (Арабська весна, Сирія, Афганістан, тероризм).

Тема 11. Китайська цивілізація

Історичні витоки китайської цивілізації: Конфуцій, Лао-цзи та традиційна система цінностей. Цивілізаційна модель «Піднебесної імперії» та концепція «Серединної держави». Конфуціанство, даосизм і буддизм як основа соціокультурного порядку. Імперські династії та їхній вплив на формування політичної культури Китаю. Взаємодія китайської цивілізації із західною в XIX–XX ст.: колоніалізм і модернізація. Китайська Народна Республіка як носій цивілізаційної спадщини у XXI ст. Ідея «китайської мрії» та концепція «соціалізму з китайською специфікою». Геополітичні проекти Китаю: «Один пояс, один шлях» як прояв цивілізаційної експансії. Китайська цивілізація у глобальній конкуренції з Заходом та іншими моделями розвитку.

Тема 12. Індійська цивілізація

Давні витоки індійської цивілізації: культура Інду, ведична традиція та формування кастової системи. Релігійно-філософська основа: індуїзм, буддизм, джайнізм, сикхізм. Імперські формації: Маур'ї, Гупти, Моголи – роль у формуванні політичної культури

Індії. Колоніальний період: британське панування та його вплив на соціально-економічний розвиток. Рух за незалежність: М. Ганді, Джавахарлал Неру та цивілізаційний вимір антиколоніальної боротьби. Сучасна Республіка Індія: демократична модель і поєднання традиції з модернізацією. Геополітична роль Індії в Південній Азії та в рамках глобального Півдня. Концепція «індійської цивілізаційної особливості» та ідеологія «індійської мрії» у XXI ст. Індія у глобальній конкуренції: стратегічне партнерство з США, відносини з Китаєм.

Тема 13. Латиноамериканська цивілізація

Давні цивілізаційні основи регіону: майя, ацтеки, інки та їхня культурна спадщина. Колоніальний період: іспанська та португальська експансія, культурна та релігійна інтеграція. Формування змішаної ідентичності: метисаж, мова, релігія та культурний синкретизм. Незалежність Латинської Америки та пошук власної цивілізаційної моделі у XIX ст. Геополітичні виклики XX ст.: вплив США, «доктрина Монро» та холодна війна. Латиноамериканська цивілізація у глобалізації: економічна інтеграція (МЕРКОСУР, УНАСУР, CELAC). Соціокультурні цінності Латинської Америки: католицизм, культ родини, мистецтво й література. Роль ресурсів (нафта, газ, літій, аграрний сектор) у геополітичному вимірі цивілізації. Сучасні проблеми: нерівність, корупція, міграція, екологічні виклики (Амазонія, кліматичні зміни).

Тема 14. Африканські цивілізаційні виміри

Давні цивілізації Африки: Єгипет, Нубія, Карфаген, Велике Зімбабве та їхня спадщина. Традиційні суспільства Африки: етнокультурне різноманіття, мови, звичаї та вірування. Арабсько-ісламський вплив і поширення ісламу в Північній та Західній Африці. Європейська колонізація: «поділ Африки» та наслідки для політичної ідентичності континенту. Рухи за незалежність і формування африканської ідентичності у XX ст. (панафриканізм, ідеї Кваме Нкруми, Дж. Кенійятти). Соціально-економічні виклики сучасної Африки: нерівність, бідність, конфлікти. Роль Африки у світовій економіці: ресурси (нафта, діаманти, колтан, рідкоземельні метали). Африка в геополітичному суперництві: інтереси США, ЄС, Китаю. Африканський Союз та інші регіональні інтеграційні об'єднання як чинник цивілізаційного розвитку.

Тема 15. Геополітика та цивілізаційні перспективи України

Геополітичне розташування України як чинник формування її цивілізаційної ідентичності. Європейська інтеграція як стратегічний напрям цивілізаційного розвитку України. Вплив російсько-української війни на трансформацію геополітичного статусу держави. Цивілізаційний фактор в російсько-українській війні. Україна як частина євроатлантичного цивілізаційного простору: перспективи членства в ЄС і НАТО. Інформаційно-ціннісний вимір цивілізаційної боротьби: культурна дипломатія та протидія дезінформації. Енергетична безпека та «зелений перехід» як складові цивілізаційної перспективи України. Україна як суб'єкт глобальної політики: від об'єкта впливу до активного актора цивілізаційних процесів.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Обсяг у годинах			
	Денна форма			
	усього	у тому числі		
		л	сем/пр	с.р.
Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна	7	2	2/0	3
Тема 2. Основні категорії та закони геополітики	7	2	2/0	3

Тема 3. Розвиток геополітичних концепцій	7	2	2/0	3
Тема 4. Сучасні геополітичні концепції	7	2	2/0	3
Тема 5. Історія теорії цивілізацій	8	2	2/0	4
Тема 6. Базові засади «теорії цивілізацій» та класичні цивілізаційні теорії	12	4	2/2	4
Тема 7. Сучасні цивілізаційні теорії	8	2	2/0	4
Тема 8. Західна цивілізація	8	2	2/0	4
Тема 9. Американська (північноамериканська) цивілізація	8	2	0/2	4
Тема 10. Ісламська цивілізація	8	2	0/2	4
Тема 11. Китайська цивілізація	8	2	0/2	4
Тема 12. Індійська цивілізація	8	2	0/2	4
Тема 13. Латиноамериканська цивілізація	8	2	0/2	4
Тема 14. Африканські цивілізаційні виміри	8	2	0/2	4
Тема 15. Геополітика та цивілізаційні перспективи України	8	2	0/2	4
Усього годин	120	32	16+16	56

4. Теми семінарських, практичних занять

4.1. Теми семінарських занять

Назва теми	Кількість годин
	Денна
Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна	2
Тема 2. Основні категорії та закони геополітики	2
Тема 3. Розвиток геополітичних концепцій	2
Тема 4. Сучасні геополітичні концепції	2
Тема 5. Історія теорії цивілізацій	2
Тема 6. Базові засади «теорії цивілізацій» та класичні цивілізаційні теорії	2
Тема 7. Сучасні цивілізаційні теорії	2
Тема 8. Західна цивілізація	2
Разом	16

4.2. Теми практичних занять

Назва теми	Кількість годин
	Денна
Тема 6. Базові засади «теорії цивілізацій» та класичні цивілізаційні теорії	2
Тема 9. Американська (північноамериканська) цивілізація	2
Тема 10. Ісламська цивілізація	2
Тема 11. Китайська цивілізація	2
Тема 12. Індійська цивілізація	2
Тема 13. Латиноамериканська цивілізація	2
Тема 14. Африканські цивілізаційні виміри	2

Тема 15. Геополітика та цивілізаційні перспективи України	2
Разом	16

5. Завдання для самостійної роботи

Види, зміст самостійної роботи	Денна форма
Тема 1. Геополітика як наукова дисципліна <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 1. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	3
Тема 2. Основні категорії та закони геополітики <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 2. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	3
Тема 3. Розвиток геополітичних концепцій <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 3. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	3
Тема 4. Сучасні геополітичні концепції <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 4. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	3
Тема 5. Історія теорії цивілізацій <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 5. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 6. Базові засади «теорії цивілізацій» та класичні цивілізаційні теорії <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 6. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 7. Сучасні цивілізаційні теорії <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 7. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 8. Західна цивілізація <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 8. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 9. Американська (північноамериканська) цивілізація <i>Завдання:</i> ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 9.	4

https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	
Тема 10. Ісламська цивілізація Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 10. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 11. Китайська цивілізація Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 11. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 12. Індійська цивілізація Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 12. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 13. Латиноамериканська цивілізація Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 13. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 14. Африканські цивілізаційні виміри Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 14. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Тема 15. Геополітика та цивілізаційні перспективи України Завдання: ознайомлення з літературою по темі, конспектування тез, підготовка доповідей, завдання у дистанційному курсі у Moodle «Геополітика та теорії цивілізації», Тема 15. https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568	4
Разом	56

6. Індивідуальні завдання

Не передбачені навчальним планом.

7. Методи навчання

Відповідність методів навчання та форм оцінювання визначеним результатам навчання за ОПП відображає табл. 7.1

Таблиця 7.1

Методи навчання та засоби діагностики результатів навчання за освітньою компонентною «Геополітика та теорія цивілізації»

Шифр ПРН (відповідно до ОНП) Програмні результати навчання (відповідно до ОПП)	Методи навчання	Засоби діагностики /форми оцінювання
РН01. Знати та розуміти	Лекція, робота в	Усне опитування,

природу міжнародних відносин та регіонального розвитку, еволюцію, стан теоретичних досліджень міжнародних відносин та світової політики, а також природу та джерела політики держав на міжнародній арені і діяльності інших учасників міжнародних відносин.	командах, робота з вторинними даними, виконання практичних завдань, аналіз отриманих результатів, а також методи дистанційного навчання на платформах Zoom, Moodle.	виконання аналітичних завдань, письмової залікової роботи. Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, оцінювання аналітичної частини дослідження.
РН06. Знати природу та характер взаємодій окремих країн та регіонів на глобальному, регіональному та локальному рівнях.	Лекція, робота в командах, робота з вторинними даними, виконання практичних завдань, аналіз отриманих результатів, а також методи дистанційного навчання на платформах Zoom, Moodle.	Усне опитування, виконання аналітичних завдань, письмової залікової роботи. Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, оцінювання аналітичної частини дослідження.
РН11. Досліджувати проблеми міжнародних відносин, регіонального розвитку, зовнішньої політики, міжнародних комунікацій, із використанням сучасних політичних, економічних і правових теорій та концепцій, наукових методів та міждисциплінарних підходів, презентувати результати досліджень, надавати відповідні рекомендації.	Лекція, робота в командах, робота з вторинними даними, виконання практичних завдань, аналіз отриманих результатів, а також методи дистанційного навчання на платформах Zoom, Moodle.	Усне опитування, виконання аналітичних завдань, письмової залікової роботи. Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, оцінювання аналітичної частини дослідження.
РН17. Розуміти та відстоювати національні інтереси України у міжнародній діяльності.	Лекція, робота в командах, робота з вторинними даними, виконання практичних завдань, аналіз отриманих результатів, а також методи дистанційного навчання на платформах Zoom, Moodle.	Усне опитування, виконання аналітичних завдань, письмової залікової роботи. Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, оцінювання аналітичної частини дослідження.
РН22. Оцінювати міжнародне середовище держави, визначати цілі та завдання її зовнішньої або внутрішньої політики та пропонувати відповідні ефективні інструменти їх	Лекція, робота в командах, робота з вторинними даними, виконання практичних завдань, аналіз отриманих результатів, а також методи	Усне опитування, виконання аналітичних завдань, письмової залікової роботи. Оцінювання усних відповідей на семінарських заняттях, оцінювання

реалізації.	дистанційного навчання на платформах Zoom, Moodle.	аналітичної частини дослідження.
-------------	--	----------------------------------

8. Методи контролю

При вивченні дисципліни «Геополітика та теорії цивілізації» застосовуються наступні методи контролю: усний, письмовий (презентації, аналітичні доповіді). Засвоєння тем розділів (поточний контроль) здійснюється на семінарських та практичних заняттях відповідно до контрольних цілей. Основне завдання поточного контролю – перевірка рівня підготовки студентів до виконання конкретної роботи.

Засвоєння тем (поточний контроль) здійснюється на практичних заняттях відповідно до контрольних цілей.

Поточний контроль і оцінювання результатів навчання передбачає виставлення оцінок за всіма формами проведення занять:

- контроль та оцінювання активності роботи здобувача під час лекційних та практичних занять (групова дискусія);
- контроль та оцінювання якості підготовки та розробки проектних завдань в ході індивідуально / командної роботи здобувачів;
- контроль та оцінювання вмінь вирішувати аналітичні та інші завдання;
- контроль та оцінювання вмінь проводити дослідження та презентувати із застосуванням сучасних інформаційних технологій.

На семінарському/практичному занятті здобувач може отримати від 1 до 4 балів. Максимально здобувач може отримати 60 балів в ході лекційних та практичних занять.

Поточний контроль самостійної роботи здобувачів проводиться у формі опрацювання навчальної літератури за темою, підготовка доповідей та презентацій. Сума балів, які здобувач може набрати за поточним контролем, дорівнює **60**. Сума балів за виконані завдання на практичному занятті наведена в пункті 9.

Здобувачі, які були відсутні на лекції чи семінарському занятті, або отримали незадовільну оцінку, відпрацьовують пропущене заняття або незадовільну оцінку викладачу у дні його консультацій за графіком, затвердженим кафедрою. Для відпрацювання здобувач зобов'язаний надати індивідуально виконане завдання за темою пропущеного заняття та продемонструвати належний рівень теоретичної підготовки за темою заняття, яке відпрацьовується.

Підсумковий семестровий контроль з дисципліни є обов'язковою формою контролю навчальних досягнень здобувача. Він проводиться відповідно до навчального плану у вигляді семестрового **заліку** в терміни, встановлені графіком навчального процесу та в обсязі навчального матеріалу, визначеному цією робочою програмою дисципліни «Геополітика та теорії цивілізації». Завданням контролю є оцінювання знань, умінь та практичних навичок здобувачів, набутих під час вивчення зазначених тем. Сума балів, які здобувач може набрати за підсумковим контролем, дорівнює **40**.

Проведення заліку у вигляді залікової роботи (білети). У одному білеті запропоновано 2 питання, одне питання оцінюється у 20 балів. Загальна кількість балів за успішне виконання залікової роботи – 40.

Оцінка успішності здобувача з дисципліни є рейтинговою і виставляється за багатобальною шкалою з урахуванням оцінок за поточним та підсумковим контролем.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких карантинних обмежень з заборонаю відвідування ЗВО здобувачам денної форми навчання надається можливість (за заявою, погодженою деканом факультету) скласти залік дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Геополітика та теорії цивілізації» <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568>

9. Схема нарахування балів

Поточний контроль, самостійна робота															Разом	Залік	Сума
Т. 1	Т. 2	Т. 3	Т. 4	Т. 5	Т. 6	Т. 7	Т. 8	Т. 9	Т. 10	Т. 11	Т. 12	Т. 13	Т. 14	Т. 15			
4	4	4	4	4	2	2	4	4	4	4	4	4	4	4	60	40	100

Для допуску до складання підсумкового контролю (заліку) здобувач вищої освіти повинен набрати не менше 20 балів з навчальної дисципліни під час поточного контролю, самостійної роботи.

Розрахункова шкала для оцінювання роботи здобувачів за **поточним контролем**:

Кількість балів	Критерії оцінювання
45-60	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважної причини, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, вміння мислити абстрактно і узагальнено, здатність публічно представити матеріал.
31-44	Систематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність пропусків занять без поважних причин, відпрацювання тем практичних занять, пропущених з поважної причини, виконання завдань до кожного практичного заняття, висока активність роботи на практичному занятті, засвоєння всього обсягу матеріалу, повні та обґрунтовані відповіді з несуттєвими помилками при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, уміння сформулювати своє ставлення до певної проблеми теми, здатність публічно представити матеріал
26-30	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, виконання завдань до кожного практичного заняття, активна робота на практичних заняттях, засвоєння основних положень курсу, допущення декількох незначних помилок при виконанні завдань, здатність визначення теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
21-25	Наявність пропущених лекцій та практичних занять, відпрацювання тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконання завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу, неповні відповіді при виконанні завдань, складності при визначенні теоретичних питань, на які розраховані завдання, здатність публічно представити матеріал.
16-20	Несистематичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на

	заняттях без поважних причин, наявність декількох невідпрацьованих тем пропущених практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, участь у роботі на практичних заняттях, засвоєння окремих положень матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення помилок при виконанні завдань, великі складності при визначенні теоретичних питань на які розраховані завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
11-15	Епізодичне відвідування лекцій та практичних занять, відсутність на заняттях без поважної причини, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять, епізодична відсутність виконаних завдань, пасивна робота на практичних заняттях (участь у роботі останніх лише за наявності стимулу з боку викладача), наявність певного уявлення щодо матеріалу тем змістовного розділу, неповні відповіді, допущення значної кількості помилок при виконання завдання, невміння визначити теоретичні питання, на які розраховано завдання, невпевнені навички публічного представлення матеріалу.
6-10	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, наявність невідпрацьованих тем пропущених лекцій та практичних занять. систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдань, нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання.
0-5	Систематичні пропуски лекцій та практичних занять без поважних причин, теми пропущених лекцій та практичних занять не відпрацьовані, систематична відсутність виконаних завдань, пасивність у роботі на практичних заняттях, відсутність знань, неповні, необґрунтовані відповіді, допущення істотних помилок при виконанні завдання. Нездатність визначити теоретичні питання, на які розраховані завдання, невміння публічно представити матеріал.

**Критерії оцінювання поточного контролю знань здобувачів
за 4 бальною шкалою**

Високий рівень 3-4 бали	Відповідь здобувача характеризується повним, глибоким та змістовним знанням теоретичного та практичного матеріалу з теми, вільним володінням термінами та поняттями дисципліни, його відповіді характеризуються креативним підходом. Тема 6 розрахована на 2 семінарські/практичне заняття і оцінюється по 2 бали максимально.
Середній рівень 2 бали	Відповідь здобувача характеризується повним і змістовним знанням теоретичного матеріалу з теми, вільним володінням термінами та поняттями. Але він допускає деякі неточності, його відповіді не характеризуються креативним підходом.
Низький рівень 1 бал	Відповідь здобувача характеризується слабким і невпевненим знанням як теоретичного, так практичного матеріалу. Він допускає багато помилок у відповідях.
Незадовільний рівень 0 балів	Здобувач не в змозі дати відповідь на поставлені запитання, або відповідь не правильна, не розуміє суть питання. Не

Підсумковий семестровий контроль здійснюється під час проведення заліку.

Загальна кількість балів за успішне виконання залікових завдань – 40. Час виконання – до 80 хвилин

Вміст білета й оцінювання відповідей на заліку:

Теоретичне питання 1– 20 балів

Теоретичне питання 2– 20 балів

Критерії оцінювання підсумкового контролю:

1-2 питання білета:

17-20 балів. Повне й глибоке володіння матеріалом дисципліни. Чітка, логічна та аргументована відповідь, викладена вільно. Демонструється системне розуміння концепцій, теорій і підходів геополітики та цивілізаційних досліджень. Використання коректної термінології, здатність проводити міждисциплінарні паралелі. Наявні приклади з реальної міжнародної практики (історичні факти, сучасні події, політика ключових акторів). Знання основної й додаткової літератури, вміння зіставляти різні школи та підходи. Відповідь демонструє вміння аналізувати та прогнозувати міжнародні процеси.

13-16 балів. Достатнє володіння матеріалом, відповідь загалом повна й грамотно викладена. Є логічна структура, проте подекуди бракує глибини аргументації. Розкриття суті питань здійснюється більше на рівні опису, ніж аналітики. Використовується здебільшого обов'язкова література. Приклади наводяться, але вони обмежені, без ґрунтовного аналізу. Виявляється загальне розуміння методів геополітичного аналізу, але слабше показано уміння порівнювати чи прогнозувати наслідки.

9-12 балів. Володіння матеріалом фрагментарне, без цілісної картини. Відповідь має поверхневий характер, логіка викладу порушена. Наявні фактичні помилки або неточності у використанні термінів. Продемонстровано лише часткове знання основних концепцій. Приклади з міжнародної практики або відсутні, або випадкові й непов'язані з темою. Використовується мінімальна література (лише базова), без ознак критичного мислення. Відповідь нагадує переказ, без чіткого аналізу та прогнозування.

5-8 балів. Знання матеріалу поверхневі й неповні. Відповідь фрагментарна, часто нелогічна, з численними фактологічними або термінологічними помилками. Немає уміння застосовувати методи аналізу та прогнозування у сфері міжнародних відносин. Приклади відсутні або неправильні. Використання літератури не підтверджується (знання виглядають неповними). Демонструється слабка грамотність, що ускладнює сприйняття відповіді.

1-4 бали. Відсутність системних знань з дисципліни. Відповідь хаотична, без розкриття суті питань. Використання термінології неправильне або взагалі відсутнє. Виявляється незнання ключових концепцій, шкіл, авторів чи подій. Відповідь не відповідає критеріям академічності, має ознаки некомпетентності. Демонструється критично низький рівень підготовки, що унеможливорює позитивну оцінку.

УВАГА! У разі використання заборонених джерел на залік студент, на вимогу викладача, залишає аудиторію та одержує загальну нульову оцінку (0).

Зарахування неформальної освіти та додаткових активностей

1. Зарахування сертифікованих курсів

Здобувачі вищої освіти можуть отримати додаткові бали за успішне проходження дистанційних курсів або тренінгів на провідних освітніх платформах (Coursera, Prometheus тощо), які тематично пов'язані зі змістом дисципліни.

Умови зарахування:

- Студент має надати викладачеві офіційний документ (сертифікат або свідоцтво), що підтверджує успішне завершення курсу.
- Курс має бути погоджений з викладачем. Рекомендується обговорити вибір курсу заздалегідь.
- За успішне проходження одного курсу може бути зараховано до 5 балів додаткової поточної успішності.

2. Зарахування активної участі в наукових заходах

Додаткові бали можуть бути нараховані за активну участь у наукових конференціях, семінарах, публікацію наукових статей або тез досліджень.

Умови зарахування:

- Студент має надати офіційне звернення до викладача.
- До звернення необхідно додати підтверджуючі документи (сертифікати учасника конференції, копії наукових публікацій, витяги з протоколів тощо).

Кількість балів:

- Участь з доповіддю на науково-практичній конференції: до 5 балів.
- Публікація тез конференції: до 5 балів.
- Публікація статті у фаховому виданні: до 10 балів.

Кожне звернення розглядається індивідуально. Рішення про зарахування додаткових балів приймається згідно з нормативно-правовими документами, що діють у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна.

Незалежно від кількості додаткових активностей, максимальна кількість балів поточної успішності **не може перевищувати 60 балів**.

У кінці семестру сумуються всі отримані студентом бали. Вказані вище види і форми засвоєння навчального курсу дають можливість набрати 60 балів та 40 балів за залікову роботу. Отже, максимальна кількість балів – 100.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка для дворівневої шкали оцінювання
90–100	зараховано
70-89	
50-69	
0-49	не зараховано

10. Рекомендоване методичне забезпечення та література

Основна література

1. Гудзеляк І. Політична географія: навч. посібник. Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2021. 180 с. URL: https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/Hudzeliak-Politychna-heohrafiia-book_2021.pdf

2. Єремєєва І. А. Теорії цивілізацій та міжнародні конфлікти: підручник. Дніпро: ДДУВС, 2021. 144 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0052545.pdf>
3. Зленко А. Дипломатія і політика. Україна в процесі динамічних геополітичних змін. Харків: Фоліо, 2021. 590 с.
4. Кіссінджер Г. Світовий порядок. Роздуми про характер націй в історичному контексті. Київ: Наш Формат, 2020. 320 с.
5. Пирожков С. І. та ін. Цивілізаційна суб'єктність України: монографія. Київ: 2021. 256 с. URL: https://cgo.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Monogr_Pyrozhhkov.pdf
6. Україна як цивілізаційний суб'єкт історії та сучасності: національна доповідь / за ред. С. І. Пирожкова та ін. Київ: НАН України, 2021. 356 с. URL: <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/04/210428200554623-8252.pdf>
7. Flint C. Introduction to Geopolitics. 4th ed. London: Routledge, 2022. 324 p.
8. Flint C., Taylor P. Political Geography: World-Economy, Nation-State, and Locality. Latest edition. London: Routledge, 2025. 388 p.
9. Kapur, A. Geopolitics and the Indo-Pacific Region (2nd ed.). London: Routledge, 2024. 202p.
10. Leonard M. The Age of Unpeace: How Connectivity Causes Conflict. London: Bantam Press, 2022. 256 p.
11. Maçães B. Geopolitics for the End Time: From the Pandemic to the Climate Crisis. London: C. Hurst & Co., 2023. 240 p.
12. Rudd K. The Avoidable War: The Dangers of a Catastrophic Conflict between the US and Xi Jinping's China. New York: Public Affairs, 2022. 432 p.
13. Terlouw K. Political Geography of Cities and Regions: Changing Legitimacy and Identity. London: Routledge, 2023. 188 p.
14. Yergin D. The New Map: Energy, Climate, and the Clash of Nations. New York: Penguin Press, 2020. 512 p.

Додаткова література

15. Acharya A. The Myth of the «Civilization State»: Rising Powers and the Cultural Challenge to World Order. *Ethics & International Affairs*. 2020. №34(2). P. 139–156. DOI: 10.1017/S0892679420000192.
16. CFA Institute Research Foundation. Chapter 1: How Geopolitics Can Influence Markets (in Geo-Economics volume). Charlottesville, VA: CFA Institute, 2021. URL: <https://rpc.cfainstitute.org/sites/default/files/-/media/documents/book/rf-publication/2021/geo-economics-ch-1.pdf>
17. Chatterjee S., Das U. India's Civilizational Arguments in South Asia: From Nehruvianism to Hindutva. *International Affairs*. 2023. №99(2). P. 475–494.
18. Haug S. Civilizational Exceptionalism in International Affairs: Making Sense of Indian and Turkish Claims. *International Affairs*. 2023. №99(2). P. 531–552. DOI: 10.1093/ia/iia319.
19. Klinke I. What's «Left» for Geography after the Invasion of Ukraine? *Transactions of the Institute of British Geographers*. 2023. №48(4). P. 995–1001. DOI: 10.1111/tran.12627.
20. Ortmann, S. Russian Spatial Imaginaries and the Invasion of Ukraine: Geopolitics and Nationalist Fantasies. *Political Geography*. 2023. DOI: 10.1016/j.polgeo.2022.102784.
21. Srivastava J. The Narratives and Aesthetics of the Civilizational State in the «New» India. *International Affairs*. 2023. №99(2). P. 457–474.
22. Wolfe S. D. The Intimate and Everyday Geopolitics of the Russian War against Ukraine. *Geopolitics*. 2024. №29(5). P. 1591–1602. DOI: 10.1080/14650045.2023.2222936.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відеолекції, інше методичне забезпечення

1. Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи» - <https://periodicals.karazin.ua/ssms/issue/view/1076>
2. Дослідження міжнародних відносин. - <http://moyaosvita.com.ua/istoriya/doslidzhennya-mizhnarodnix-vidnosin/>
3. Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії - <https://relint.vnu.edu.ua/index.php/relint>
4. Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти - <http://international-relations.knukim.edu.ua/>
5. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3360-12> – Закон України «Про Основні напрями зовнішньої політики України»
6. <http://mfa.gov.ua/ua> – офіційний сайт Міністерства закордонних справ України

12. Особливості навчання за денною формою в умовах подовження дії обставин непереборної сили

В умовах дії обставин непереборної сили освітній процес в університеті здійснюється відповідно до наказів/ розпоряджень ректора/ проректора або за змішаною формою навчання або повністю дистанційно в синхронному режимі.

Складання підсумкового семестрового контролю: в разі запровадження жорстких обмежень з заборотою відвідування ЗВО студентам денної форми навчання надається можливість скласти залік дистанційно на платформі Moodle в дистанційному курсі «Геополітика та теорії цивілізації» <https://moodle.karazin.ua/course/view.php?id=6568>